

MIODRAG KOMARČEVIĆ
Visoka medicinska škola
Bijeljina
LJUBO PEJANOVIĆ
Fakultet za pravne i poslovne studije
Novi Sad
MIĆA ŽIVOJINOVIĆ
Vojska Republike Srbije

UDK 316.48:351.78(497.1)
Monografska studija
Primljen: 21.12.2010
Odobren: 15.1.2011

TEHNOLOGIJA PRIMENE FID - OPERACIJA U PROCESU RAZBIJANJA JUGOSLAVIJE

Sažetak: Nakon nestanka sa međunarodne scene skoro 20 višenacionalnih i viševerških država koje su bile uređene na federativnom principu i sve su bile međunarodno priznate, mnogi teoretičari su kroz različite prizme sagledavanja tih pojava, predstavili stručnoj i naučnoj javnosti dva pristupa ovom problemu. Po jednim, nestanak navedenih država je uslovljen njihovim unutrašnjim urušavanjem društveno-političkog poretka, dok drugi zagovaraju tezu da su one, ipak, razbijene simultanim delovanjem unutrašnjih i spoljašnjih činilaca i to na bazi različitih matrica i obrazaca koji su definisani konkretnim geostrateškim i geopolitičkim interesima SAD i vodećih država EU. Stoga se, ne može, generalizovano posmatrati njihov nestanak, već to implicira potrebu da se svaki slučaj posmatra i analizira pojedinačno.

U radu, autori, na osnovu raspoloživih izvora, saznanja i iskustva, na argumentovan način, predstavljaju tezu da je jugoslovenska kriza primarno rezultat unutrašnjih determinanti i turbolentnih činilaca, a da je eskalacija krize u kaos i beznađe građanskog rata, zasnovanog na etničkom i verskom sukobu, proizvod uplitanja spoljašnjih činilaca, u prvom redu SAD i Nemačke. Drugim rečima, SFRJ, početkom devedesetih godina, razbijena je američkom **Strategijom sukoba niskog intenziteta**, u kojoj su dominantnu ulogu imali oblici ili metode ispoljene kroz tzv. „**FID operacije**”.

Ključne reči: Razbijanja SFRJ, Strategija sukoba niskog intenziteta, receptura FID operacija, tajne akcije i specijalne operacije, strane u sukobu, privatne vojne kompanije.

1. KONTEKSTUALNI OKVIR

Većina analitičara, kako kod nas tako i u svetu, jednoglasna je u oceni da je kriza na prostoru bivše Jugoslavije početkom devedesetih godina događaj koji je u geopolitičkom, geostrateškom, vojno-bezbednosnom, ekonomskom i naravno pravnom smislu, obeležio poslednju deceniju dvadesetog veka u svetsko-istorijskim razmerama. Jugoslovenska kriza sa svim svojim aspektima i dimenzijama, ne može se, međutim valjano sagledati i oceniti ukoliko se izuzme iz šireg konteksta promena na međunarodnom planu nakon završetka prve faze Hladnog rata. Iz tih razloga, obrada ove teme u metodološkom smislu odvijace se u stalnom smenjivanju, ili preciznije ukrštanju dveju istraživačkih perspektiva i analitičkih optika-lokalne i globalne. (Radojčić M, 2002: 118)

Upravo zato što je kompleksna i multidimenzionalna, što je mnogostrano uslovljena širokim, raznorodnim i nikad do kraja sagledanim skupinama različitih interesa, kako na lokalnom tako i na globalnom planu, i što i sama produkuje veliki broj naglašeno diferenciranih i teško merljivih učinaka, jugoslovenska kriza se može posmatrati iz različitih uglova i analizirati sa različitih gledišta. Jedan od tih načina je i sagledavanje odnosa američke Strategije sukoba niskog intenziteta kao polazišta za razbijanje jugoslovenske zajednice odnosno primene metoda i oblika ispoljavanja „FID operacija”, koje se direktno prelamaju kroz sve faze rešavanja krize. S toga, po svim parametrima i obeležjima, jugoslovenska kriza se ne može uklopiti u transparentne analitičke obrasce, kao što je to slučaj sa ranijim krizama, niti pak, u pojednostavljene ekspozitorne sheme.

Završetkom prve faze Hladnog rata u spoljnoj politici i geostrateškim planovima SAD, započet je proces redefinisanja i pozicioniranja nove uloge Balkana u uslovima globalne preraspodele i prekompozicije moći. Uporedo sa jačanjem interesa SAD za region koji se naziva „prošireni Srednji istok ili Evro-azija”, područje Balkana dobija sve više na značaju u američkim strateškim projekcijama. Taj region inače, po zamislima američkih stratega, obuhvata oblast Kavkaza, južni deo kaspiskog basena, centralnu Aziju i delove Balkana. Strateški cilj SAD, koji su operacionalizovani konkretnim planovima, jeste dalji prodor Novog svetskog poretka na istok, stezanje obruča oko Rusije i nesmetan pristup prirodnim resursima koji se nalaze na tom prostoru. Suština tog plana predstavlja osiguranje isključive hegemonističke pozicije SAD, ne samo u odnosu na protivnike nego i na atlantske i pacifičke saveznike. Osnovni instrument globalnog hegemonu je vojna sila, koja treba, u kombinaciji sa „mekom” moći da ostvari „sinergetski efekat”, a to je globalno

vođstvo. (Avramov S, 1997: 49.) Prema raspoloživim i dostupnim informacijama, proces razbijanja Jugoslavije, početkom devedesetih godina, integralni je deo tog šireg plana. Američka vizija novog prekomponovanja evropskog regiona u širem, odnosno Balkana u užem smislu je, pre svega, uspostavljanje američke sfere uticaja, tj. potpuna vojno-bezbednosna politička kontrola tog regiona, kao osnove ili mostobrana za dalji prodor ka Evro-aziji. Iz tog globalnog konteksta, mogu se razotkriti pravi motivi, razlozi i konkretni interesi SAD, kao jedine preostale hipersile u razbijanju bivše Jugoslavije, odnosno tragični događaji koji su sa tim koindicerili ili neposredno sledili. Tim pre, što je spoljna politika SAD, podržana globalnom strategijom bila usmeravana real-političkim, odnosno interesnim, a zatim i moralno-vrednosnim motivima. Da bi omogućila uspostavljanje Novog svetskog poretka i osigurali svoju vodeću ulogu u njemu SAD su početkom devedesetih godina inicirali seriju Balkanskih ratova kako bi usporili ujedinjenje Evrope, potisnuli Rusiju sa ovih prostora, marginalizovali UN i relativizovali NATO savez kao novi sistem kolektivne bezbednosti. Konceptualizacija plana razbijanja Jugoslavije, započeta krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina, naprosto je iznudila glavnog neprijatelja toga koncepta. Van svake sumnje, to su svi koji su deklarativno bili za očuvanje države južnih Slovena. (Radinović R, 2004: 9). Prema tome, postupci savezne države, njene oružane sile – JNA, a kasnije i Srbije, prepoznati su kao eventualna prepreka za ostvarivanje Novog svetskog poretka, globalizacije i uspostavu američke dominacije, pa je iz navedenih razloga morala biti dekomponovana i fragmentirana na nekoliko manjih država i takozvanih protektorata.

Američka supremacija, koja nijednog trenutka nije dolazila u pitanje, kao i konkretne metode i tehnologije za očuvanje geostrateške moći, uz neizbežnu militarizaciju međunarodne politike, desuverenizaciju i fragmentaciju suvereniteta, radikalizaciju unutrašnjih etničkih, verskih napetosti i tenzija i pokušaj nasilne univerzalizacije vrednosti i standarda, neizbežno su doveli do njenog udaljavanja od postojećih normi i pravila međunarodnog prava i izbrisale jedno od njenih najstarijih načela po kojima države odgovaraju za svoje postupke.

Delujući kao imperijalna sila, SAD su od samog početka postbipolarne ere nastojale, najpre da diskredituju međunarodne organizacije, pre svega UN i OEBS a zatim da ih instrumentalizuju radi ostvarenja svojih nacionalnih interesa.

Sledeći korak bio je usmeren na ovladavanje i stavljanje navedenih institucija u funkciju ostvarivanja proklamovanih ili prikrivenih interesa.

U kontekstu navedenog razvijen je širok spektar mera i aktivnosti u cilju deformalizacije ili potpunog dezavuisanja međunarodno-pravnog poretka.

Na osnovu iznetog, nameće se zaključak da je jugoslovenska kriza predstavljala u suštini „stratešku priliku” za realizaciju svih napred navedenih ciljeva i interesa koji su definisani u Strategiji nacionalne bezbednosti SAD. Iz toga proizilazi da je prostor bivše Jugoslavije bio i ostao eksperimentalni poligon za testiranje i primenu Strategije sukoba niskog intenziteta, definisanje diplomatskih i političkih tehnologija stvaranja i upravljanja krizama u cilju rušenja, prekomponovanja i potčinjavanja državnih struktura, kao i fragmentaciju država i njihovo pretvaranje u teritorije i protektorate koji najviše pogoduju daljoj ekspanziji SAD ka prostoru Evro-azije, odnosno, projektovanju eksperimenata na Rusiju.

U kontekstu rešavanja jugoslovenske krize a posebno njenog ratnog raspleta javlja se jedna fundamentalna asimetrija: uporedo sa jačanjem liderskih težnji i ambicija i sopstvenom geostrateškom potrebom za upravljanjem i vođenjem međunarodnih poslova, umanjuje se značaj i dosledna primena međunarodnih standarda i normi. Ključna implikacija ove asimetrije sastoji se u predvidivoj tendenciji daljeg opadanja snage i moći međunarodnog prava proporcionalno porastu sveukupne moći SAD, uz istovremeno ugrađivanje novih normi tzv. „instant pravila” u kojima će preovladivati vanpravni elementi, a oni će se selektivno primenjivati u zavisnosti od interesa SAD. Na osnovu iznetog, proizilazi da su SAD i NATO države uporedo sa prikriivenom (tajnom), a kasnije i otvorenom podrškom secesionističkih pokreta i partija i njihovih militarističkih paravojnih i parapolicijskih snaga, trasirale i vršile pripremu terena za direktno angažovanje sopstvenih i NATO efektivna putem vojnih intervencija, najpre u septembru 1995. na Republiku Srpsku i otvorenu agresiju na Srbiju 1999. godine.

Američki plan za razbijanje Jugoslavije datira još 1982. godine. Naime, tada je izdata Direktiva br.54 Saveta za nacionalnu bezbednost SAD i Direktiva NSDD br. 133, iz 1984. godine pod nazivom „Politika SAD prema Jugoslaviji”. Oba ova dokumenta su deklasifikovana 1990.godine i u njima je jasno naznačeno da je dugoročni cilj SAD u Istočnoj Evropi stvoriti ulove za reintegraciju tih država u Evropsku zajednicu uz neophodnost žestokog slabljenja postojećih vlada i režima. Međutim, da su u američkim projekcijama, zaista postojali konkretni planovi za razbijanje Jugoslavije, i da je to daleko od pružanja pomoći secesionističkim republikama, konkretno muslimanskoj vladi u Sarajevu, možda najbolje ilustruje intervju komandanta Avijacije, generala Majkla Dž. Dugana, objavljenog u New York Timesu, (29. novembar 1992.), pod naslovom „Operacija Balkanska oluja” u kome je do detalja izneo način na koji će NATO na čelu sa SAD upotrebiti oružanu silu i raspoložive vojne efektivne po ciljevima srpskih položaja. Nakon toga, on je po ubrzanom postupku penzionisan. Vazduhoplovna operacija po položajima Vojske Re-

publike Srpske (VRS), septembra 1995. odnosno Vojske Srbije i Crne Gore, 1999. godine, u potpunosti se odvijala upravo po iznetom planu generala Dugana.

2. FID OPERACIJE: DISTINKTIVNA OBELEŽJA POJMA

Prema američkim zvaničnim gledištima, FID operacija (Foreign Internal Defence), odnosno „Unutrašnja odbrana prijateljske zemlje”, definisana je u Pentagonu, u teorijskom i doktrinarnom smislu 1976. godine, u pravilu FM 100-20 na osnovu iskustava Vijetnama, Laosa i Kambodže. Ova operacija podrazumeva primenu mera, aktivnosti i postupaka širokog spektra „bez formalnog ratnog stanja” koje preduzimaju oružane snage i druge agencije SAD u pružanju pomoći državi koja je ugovorom ili sporazumom između dve vlade, prihvatila pomoć ili podršku u odbrani od destruktivnog delovanja unutrašnjih snaga, ili u novije vreme, nametanjem te podrške ukoliko to odgovara interesima SAD. Drugim rečima, SAD kroz primenu FID operacija, u zavisnosti od sopstvenih interesa u dotičnom regionu i šire, koristi duple standarde putem različitih formi kojima ugrožava ili potpuno uništava suverenitet jedne države, na način da preko secesionističkih (terorističkih) grupa i pokreta, ruši legalno izabrane vlade, odnosno, štiti prethodno ustoličene režime. (Lukić Ž, 1994.)

Mada su one sastavni deo vojnih operacija oružanih snaga SAD, najčešće se ove operacije organizuju i planiraju u uslovima kada se iz opravdanog razloga ne može ili ne žele preduzeti mere neposredne vojne intervencije. U ostvarenju svojih ciljeva prema zemlji koju servisiraju pružanjem podrške i pomoći i stavljaju pod svoj zaštitni kišobran, SAD najpre pružaju državi „štićeniku” diplomatsku i političku podršku kako bi se u svetskoj i domaćoj javnosti stvorilo uverenje u opravdanost takvih postupaka, zatim kreću u snabdevanje „štićenika” oružjem i drugom vojnom opremom i pružanje obaveštajne, instruktorske, ekspertske i savetničke pomoći, kako bi se on odbranio „sopstvenim snagama”. Ukoliko se realizovane mere i postupci pokažu nedovoljnim i neefikasnim, pristupa se neposrednom angažovanju oružanih snaga SAD, kako bi u sadejstvu ili samostalno odbranili od pobunjeničkih ili separatističkih snaga.

Primer takvog angažovanja snaga i sredstava FID operacije jeste pružanje pomoći Hrvatskoj u vojnom slamanju Vojske Republike Srpske Krajine.

Operacija FID zasniva se na tajnom međudržavnom ugovoru ili sporazumu SAD i štice strane, i tom prilikom se angažuje celokupan američki

Komarčević/Pejanović/Živojinović, Tehnologija primene fid - operacija u procesu...
potencijal, u punom kapacitetu, počev od diplomatije, privrede, obavještajnih službi i specijalnih snaga za realizaciju pojedinih mera i aktivnosti iz različitih vidova oružanih snaga. Unutrašnja odbrana prijateljske zemlje ostvaruje se isključivo oružanim i drugim snagama SAD, preko privatnih vojnih konsalting kompanija ili kombinovano.

3.DOKTRINARNA I NORMATIVNA RAZRADA FID OPERACIJA

Nakon nestanka globalne opasnosti i tzv. Sovjetske pretnje, u američkim vojnim krugovima, počele su opsežne pripreme na reviziji ili redefinisavanju postojećih strategija i doktrinarnih koncepcija, a sve u cilju njihovog prilagođavanja novim konstelacijama snaga u svetu i novim potrebama i izazovima. Najveći broj do tada važećih strategija ili doktrina pokazalo se prevaziđenim i neefikasnim u novom strateškom okruženju. U tom intervalu, napuštene su pojedine strategije i zamenjene novim, a neke su morale biti podvrgnute reviziji. Gotovo identičan slučaj je i sa doktrinarnim konceptima. Za FID operacije izuzetan značaj ima uvođenje strategije reagovanja na regionalne krize, a u domenu doktrine uvođenje koncepta „operacije iz svih dimenzija” (Mirković T, 1995: 64). Navedene strateške i doktrinarne promene imale su presudan uticaj na dalje situiranje FID operacija u okviru operativnog koncepta pod nazivom „Sukobi niskog intenziteta”, koji je 1993.godine, usvajanjem pravila FM 100-5 preimenovan u koncept „Operacije izvan oružanog stanja”. Promena doktrinarnog koncepta, po automatizmu, povukla je promene i kod pravila upotrebe oružanih snaga, smernica i priručnika koje su u nadležnosti resornog organa-Pentagona.

3.1 Strategija sukoba niskog intenziteta

Početkom osamdesetih godina dvadesetog veka strategija specijalnog ratovanja i na njoj razrađena doktrina, modifikovana je u novu doktrinu pod nazivom „Sukobi niskog intenziteta”. U borbenom pravilu FM 100-20 iz 1982. godine, detaljno je u doktrinarnom pogledu razrađen „Sukob niskog intenziteta”. U toku 1986. godine usvojena su nova doktrinarna pravila koja su bliže razradila mere i postupke oružanih i drugih snaga SAD u cilju pružanja podrške prijateljskim zemljama. U zvaničnim dokumentima iz tog perioda, svi naponi i mere oružanih snaga na planu pružanja podrške svode se na realizaciju dve vrste operacija: pružanje podrške pobunjeničkim ili protivpobunjeničkim snagama u određenoj zemlji. Shodno tome, oružane snage i dru-

ge agencije u okviru pružanja usluga pobunjeničkim dejstvima u drugoj državi obezbeđuju opremanje i obučavanje pobunjeničkih snaga, što se ostvaruje:

- regrutovanjem i organizovanjem snaga za konvencionalno ili gerilsko ratovanje,
- izvođene psiholoških operacija,
- razvoja institucija i infrastruktuje,
- obaveštajne podrške,
- subverzivnog delovanja,
- sabotaža i
- snabdevanje potrebnim sredstvima.

U drugom slučaju, operacije američkih snaga u protivpobunjeničkim dejstvima obuhvataju: obaveštajne operacije, združene / kombinovane vežbe, civilno-vojne operacije, dostavljanje humanitarne pomoći, logističku podršku, kontrolu stanovništva i resursa, borbu protiv trgovine drogom i taktička dejstva.

3.2 Operacije izvan oružane borbe

Izvesne promene u pogledu sadržaja i primene FID operacija nastaju 1993.godine usvajanjem novog borbenog pravila u izdanju TRADOC-a FM 100-5. Stavovi definisani u tom doktrinarnom dokumentu-nasuprot svim očekivanjima –u onom delu koji se odnosi na FID operacije, nije doneo revolucionarne i dalekosežne promene. Jedina značajnija promena je ta što se termin „Sukob niskog intenziteta” zamenjuje terminom „Operacije izvan oružane borbe”, tako da od tog perioda prvi termin prestaje da se koristi u vojnoj komunikaciji, u vojnim dokumentima i propisima i uopšte u vojnoj leksici. Umesto njega, koriste se termin „Operacije izvan oružane borbe” ili „Operacije koje nemaju ratni karakter”. Terminološka promena i nova kategorizacija operacija donela je i promenu karaktera navedenih vojnih aktivnosti. Evidentna su nastojanja američkih vojnih stratega da nova pravila prilagode i u terminološkom i u sadržajnom pogledu novim okolnostima. Pre svega, posebno isticanje unitelnog angažovanja SAD na teritoriji drugih država i naglašavanje uloge američkih oružanih snaga u sukobima ili krizama, bilo bi po oceni stručnjaka kontraproduktivno s obzirom na zadatak promovisanja univerzalnih vrednosti, kao što su demokratija, sloboda i slično. U sadržajnom pogledu, došlo je do neznatnog povećanja broja operacija u odnosu na „Sukobe niskog intenziteta”. Prema novom pravilu, unutrašnja odbrana stranih država dobila je još više na svom značaju, zbog promene prioriteta angažovanja oružanih snaga. Ove operacije sprovode najčešće snage za specijalne operacije,

Komarčević/Pejanović/Živojinović, Tehnologija primene fid - operacija u procesu...
ali u određenim situacijama te zadatke mogu realizovati i druge agencije samostalno ili u sadejstvu. Pružanje podrške i pomoći drugim prijateljskim zemljama, realizuje se putem: , savetovanja, obučavanja i organizovanja vojnih i paravojnih formacija strane države, čime se stvaraju preduslovi da one preuzmu odgovornost za unutrašnje ili interne nestabilnosti i krize.

4. RECEPTURE PRIMENE FID OPERACIJA U SERIJI GRADANSKIH RATOVA NA PROSTORU BIVŠE JUGOSLAVIJE

Prema doktrinarnom dokumentu FM 100-5 iz 1993.godine u poglavlju „Operacije”, navode se četiri kategorije operacija iz domena „Sukoba niskog intenziteta”, po staroj terminologiji, odnosno „Operacija izvan oružane borbe” u kojima mogu učestvovati oružane snage SAD, a to su: (1) podrška pobunjeničkim ili protivpobunjeničkim dejstvima, (2) borba protiv terorizma, (3) operacije održavanja mira i (4) mirnodopske „kontidžensi” operacije. (Zeljko Z, 2005: 99).

Pojedine operacije ili aktivnosti ne isključuju jedna drugu, već se često preklapaju, dopunjuju ili pak odvijaju simultano. Ceo spektar ovih operacija, s obzirom na stepen i obim primene vojne sile može se podeliti u tri kategorije. U prvu spadaju operacije koje se primenjuju bez upotrebe grube vojne sile (tvrda moć) i tu ubrajamo: evakuacija civilnog stanovništva iz ugroženih područja, kontrola naoružanja, podrška domaćim civilnim strukturama, humanitarna pomoć i eliminisanje posledica i spasavanje od elementarnih nepogoda i drugih tehničkih katastrofa. U drugu kategoriju spadaju operacije koje uključuju primenu nekih oblika sile i to u ograničenom obimu: borba protiv terorizma, sprečavanje proizvodnje i rasturanja droge, operacije očuvanja i namećanja mira, i najzad, treća kategorija koja iziskuje upotrebu sile u većem obimu i tu spadaju operacije demonstracije sile, podrška pobunjenicima i borba protiv pobunjenika (Petković M, 1998: 51-59).

Svi napred navedeni oblici i metode ispoljavanja „Sukoba niskog intenziteta” ili novim žargonom rečeno „Operacije izvan oružane borbe” su primenjeni od samog početka izbijanja sukoba na prostoru bivše Jugoslavije a prvenstveno na prostoru Hrvatske i Bosne i Hercegovine tokom građanskog rata 1991-1995. godine i oružanih sukoba 1998-1999.g. na Kosovu i Metohiji. Prema tome, primena ovih receptura od strane SAD predstavlja konstantu kada je reč o sukobima na ovom području, jer je ceo spektar metoda i postupaka-operacija iz tog arsenala u različitim fazama primenjen sa različitim stepenom intenziteta, obima i učestalosti.

4.1 Primena FID operacija na prostoru Hrvatske

U brojnim dokumentima zaraćenih strana u Hrvatskoj, mirovnih strana-UNPROFOR-a, te drugih međunarodnih organizacija i agencija, kao i u nizu obaveštajnih analiza i zvaničnih publikacija od strane NATO i SAD, mogu se pronaći brojni podaci koji ukazuju o razmerama, obimu i širini i čak dinamici zapadnog uplitanja i direktnog mešanja u unutrašnje stvari. To sve potvrđuje već ranije iznete tvrdnje zapadnih teoretičara i obaveštajnih analitičara o stvarnom angažmanu zapadnih država i njihovoj involviranosti u građanski rat i sukobe na ovom prostoru. (Vudvord S, 1997: 187). Još i pre početka oružanih sukoba na prostoru Jugoslavije, dakle u fazi priprema za izvršenje secesije, veliku pomoć Hrvatskoj, ne samo u obaveštajnoj, političkoj i medijskoj sferi pružila je obaveštajna služba Nemačke – BND. Američke obaveštajne službe CIA (civilna) i DIA (vojna), mnogo pre izbivanja sukoba pružile su pomoć Hrvatskoj, naročito u organizovanju i dovođenju hrvatskih nacionalista iz reda emigracije i njihovom instalisanju u državne vojne i policijske strukture.

Prvi kontakti na najvišem obaveštajnom nivou počeli su početkom 1992.godine, nakon uspostave primirja i dolaska mirovnih snaga na liniju razgraničenja, kada je predstavnik DIA u Zagrebu general Džems Kleper izrazio spremnost da se sastane sa obaveštajnim vrhom Hrvatske. Svi dalji kontakti sa hrvatskim obaveštajnim službama išle su preko potpukovnika Ričarda Herika koji je bio njegov zamenik. Ubrzo je počela svojevrsna „trgovina” između dve službe. Hrvatska je dostavila vojnoj obaveštajnoj službi SAD ruske podvodne mine od petsto kilograma i najmodernija ruska torpeda, a zatim i krypto - zaštitne uređaje koje je neposredno pred izbivanje sukoba nabavila Ratna mornarica JNA. Zauzvrat, DIA je isporučila Hrvatskoj opremu za prisluškivanje koja je odmah instalisana prema granici Srbije i Crne Gore. U taj tajni aranžman uključila se i Agencija za nacionalnu bezbednost (NSA) koja je i dopremila uređaje koji su bili u mogućnosti istovremeno da snimaju 20 000 telefonskih razgovora. Saradnja je nastavljena i tokom naredne dve godine a naročito je intenzivirana u fazi pripreme i realizacije Hrvatskih operacija na UNPA zone: Maslenica i Medački čep. U cilju okončanja građanskoj rata u Hrvatskoj i BiH, SAD su nastojale da što više osposobe hrvatske i muslimanske vojne formacije da same vojnički poraze srpske snage u Republici Srpskoj Krajini i Republici Srpskoj. U sklopu toga CIA je u saradnji sa hrvatskim vojnim i obaveštajnim vrhom počela tajnu operaciju „Predator”, kako bi izbegla loš publicitet ukoliko bi se saznalo da se SAD stavljaju na jednu stranu u tom ratu. Ta operacija je podrazumevala otvaranje jedne strogo čuvane vojne baze sa koje bi poletali špijunski avioni i bespilotne letelice dugog do-

Komarčević/Pejanović/Živojinović, Tehnologija primene fid - operacija u procesu...
meta kako bi pokrivali kompletnu teritoriju BiH do reke Save na severu i kompletnu teritoriju Hrvatske prema jugo-zapadu. Za tu svrhu izabran je otok Brač iz čisto taktičkih i bezbednosnih razloga. Operacija koja je trajala tokom 1994.godine bila je toliko tajna da za nju nisu znali ni američki saveznici iz NATO, sve dok slučajno, to nije otkrio nemački vojni ataše. Nakon toga, baza je premeštena u jedno napušteno mesto pokraj Zadra. Tokom višemesečnih snimanja prikupljeni su brojni podaci o rasporedu i veličini snaga Vojske Republike Srpske Krajine i VRS, njihovom sistemu veza, kriptozastite, rasporedu artiljerijskih i raketnih jedinica, skladišta itd. Te obavestajne, kao i druge neophodne podatke CIA i DIA su dostavili hrvatskoj strani neposredno pred otpočinjanje vojne operacije „Bljesak” u maju i „Oluja” u avgustu 1995.godine.

Pored obavestajnih operacija američke službe su imale velikog udela u dopremanju naoružanja i vojne opreme uprkos embargu Saveta bezbednosti UN. Oružje je stizalo sa različitih destinacija, ne samo u luke na Jadranu, već i vazдушnim putem, najčešće na aerodrom Pleso kod Zagreba. Treći kanal ilegalnog dopremanja naoružanja za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu išao je preko Slovenije ili preko Hrvatsko-Mađarske granice.

4.1.1 Uloga privatnih vojnih kompanija u opremanju i obuci hrvatske vojske

Tek nedavna otkrića koja su objavili vodeći etablirani časopisi vojno-političkog establišmenta SAD, otkrivaju, prezentuju i potvrđuju javnosti ranije iznete sumnje da Amerika, kroz realizaciju FID operacija, koristi u velikoj meri usluge privatnih vojnih kompanija, kako bi zaštitila sopstvene oružane snage od kompromitacije i odgovornosti za zločine koje nose sa sobom forme i oblici takvog delovanja. Po prvi put naša javnost je imala priliku da sagleda razmere učesća tih privatnih kompanija koje su za račun američke administracije bile angažovane za vreme trajanja građanskog rata u Jugoslaviji. Saznanja o tim aktivnostima postoje već nekoliko godina, ne samo u dokumentima vlada članica NATO, u Ujedinjenim nacijama nego i u ozbiljnom istraživačkom novinarstvu, ali su tek nedavno dospеле u javnost.

U poslednje dve decenije, od kako je počela „privatizacija” rata, formirano je oko 90 moćnih vojnih firmi ili kompanija za pružanje usluga koje su danas aktivne u 110 zemalja, od kojih su neke imale odlučujući uticaj u upravljanju ratovima na prostorima bivše Jugoslavije. Uspon privatnih vojnih korporacija je upravo početkom devedesetih godina i njihovim uvođenjem u realizaciju američkih interesa u ratovima na ovim prostorima, poprimio istorijski neviđene razmere. Ekspanzija profita vezanog za „pse rata” odnosno usluge plaćenika potrebne za vođenje ratova, od obuke do logističke podrške,

preko strateškog planiranja i skupljanja obaveštajnih podataka do samog izvođenja ratnih operacija, posledica je raspada bezbednosnog bipolarnog svet-skog poretka, s jedne, i globalizacije područja bezbednosti, s druge strane.

Privatizacija bezbednosti i nasilja u obliku tržišno orijentisanih vojnih firmi, država postaje deprivilegovana u toj sferi, kao što je to postala u dome-nu finansija, trgovine, i tako dalje.

Na realizaciji FID operacija na prostoru Jugoslavije bio je angažovan veći broj vojnih korporacija od kojih su najpoznatije MPRI (Military Profes-ional Resources Incorporates), Blekvoter USA, CACA, Titan, Dejnorp, Kel-log Brown & Root, ogranak korporacije Halliburton, čiji je predsednik bio Bušov zamenik Dik Čejni.

Ilustracije radi, ova poslednja firma u intervalu od 1992 – 2003. godi-ne, u Bosni, na Kosovu i Metohiji i u Makedoniji, zaradila je skoro dve mili-jarde dolara. Sve navedene korporacije, u manjem ili većem obimu, po nalo-gu američke administracije u koordinanim aktivnostima, obučavale su i nao-ružavale sve nesrpske paravojne i parapolicijske snage počev od Hrvatske, Bosne Kosmeta i Makedonije. Osim toga, za njihov račun, skupljale su oba-veštajne podatke, kontrolisale komunikacije, uključujući i vazdušni prostor, sistem veza, vršile izviđačke poslove, neposredno učestvovala u izradi plano-va, procesu rukovođenja i komandovanja i izvođenju vojnih operacija na te-renu, isključivo protiv srpske strane. Ove firme, napred navedenim postup-kom, direktno ili indirektno snose krivičnu odgovornost za mnoga nedela prema srpskoj strani koje se ogledaju u zločinima prema civilnom stanovniš-tvu, njegovoj deportaciji u logore i nehumanog postupka prema njima, u namernom egzodusu (etničkom čišćenju) sa teritorije bivše RSK, RS i KiM pa sve do ilegalne trgovine oružjem, drogom, belim robljem i ljudskim organi-ma. Međutim, navedene privatne vojne kompanije, ne podležu odgovornosti prema međunarodnom pravu, te su unapred amnestirane za počinjene zločine. Upravo iz tih razloga, potpuno je jasno zašto SAD pribegavaju angažovanju privatnih vojnih firmi za obavljanje „prljavih” poslova, insistirajući na njih-o-voj tajnosti, kako bi imala pokriće pred sopstvenom i međunarodnom jav-nošću da zvanična politika Vašingtona ne stoji iza toga.

Koliko je to postala ustaljena praksa, dovoljno pokazuje podatak da je u periodu od 1994. do 2003. godine, samo Pentagon, bez drugih agencija potpisao 3.061 ugovor sa 12 vojnih korporacija u vrednosti tri stotine milijar-di dolara. Takve ili slične ugovore, osim Pentagona, sklapaju, po pravilu, taj-no, i Stejt department, CIA, vojno-obaveštajna služba DIA, Nacionalna agen-cija za bezbednost (NSA), ali, u izuzetnim slučajevima, i sama Bela kuća, ta-ko da se celokupni troškovi američke administracije za iznajmljivanje vojnih usluga mogu samo naslutiti.

Iako navedene cifre koje plaća američka administracija privatnim vojnim kompanijama, deluju zastrašujuće, stručnjaci ističu da je to mnogo jeftinije i prihvatljivije sa materijalnog, moralnog i etičkog aspekta, jer rezultati postignuti ovim načinom opravdavaju uložena sredstva i na razne načine se kompezuju ili vraćaju dotičnom „sponzoru”.

4.1.2 Angažovanje MPRI u Hrvatskoj

Američka privatna firma za vojni konsalting i pružanje profesionalnih vojnih usluga – MPRI, predstavlja najveću privatnu vojnu kompaniju u svetu. Formirana je 1987.godine, sa sedištem u Aleksandriji, država Virdžinija, i okuplja prvenstveno penzionisana vojna lica svih vidova, rodova i službi američkih oružanih snaga. Njihovo formiranje i tajna upotreba kao paralelne strukture zvaničnim oružanim snagama SAD, za prikriveno delovanje zvanične politike, odnosno tzv „tajne diplomatije” Bele kuće, vremenski se podudara sa deklarisanom Startegijom Sukoba niskog inteziteta i njenim sastavnim delom u formi FID operacija i doktrinarnom nastojanju da se projekтовani ciljevi spoljne politike ostvare primenom različitog spektra dejstava ispod granice otvorene vojne intervencije.

Po nalogu Pentagona 1991. godine, potpisan je, između rukovodstva Hrvatske i MPRI, prvi u nizu ugovora o obučavanju hrvatskih paravojnih snaga. Priznavanjem Hrvatske od strane SAD, EU i Vatikana, stvoreni su uslovi za sklapanje međudržavnih ugovora između Hrvatske i SAD a time i za realizaciju FID operacija. Nezavisno od toga što je priznanje i dobijanje državnosti Hrvatske bilo suprotno međunarodnom pravu, kao i činjenica da nisu bila rešena ključna pitanja u vezi sukcesije i položaja srpskog naroda u njoj, američki zvaničnici su zlonamerno, shodno svojim interesima, faktičku situaciju prilagodili strateškim projekcijama u kojima su tretirali Srbe kao pobunjenike, a ne kao konstitutivni narod po još uvek važećem Ustavu postojeće države. U okviru te pojednostavljene i karikaturalne šeme, došlo je do potpune zamene teza u kojima su zvanične oružane snage države (JNA) tretirane kao agresor, a srpske vojne jedinice kao paravojne formacije, odnosno, RSK kao „nelegitimna” državna tvorevina. Kada se ova navedena konstrukcija manipulativnog sadržaja primeni na matricu FID operacija, potvrđuje se teza da su sve aktivnosti hrvatske vojske protiv Srba bile tumačene kao borba protiv pobunjenika, u kojoj onima koji se bore protiv njih treba obavezno pružiti američku pomoć. Tako razrađena i medijski podržana pomoć američke strane otvorila je mogućnost za primenu svih metoda i formi ispoljavanja FID operacija na prostoru Hrvatske.

U cilju priprema za konačno rešenje statusa srpskog entiteta u Hrvatskoj, ministar odbrane Gojko Šušak je obnovio taj ugovor 15.novembra 1994.

godine, nakon čega je u Hrvatsku došlo 64 eksperata MPRI koji su preuzeli obuku hrvatskih specijalnih snaga i gardijskih jedinica. Krajem novembra iste godine potpisan je vojni sporazum između ministarstva odbrane Hrvatske i Pentagona koji je sadržavao veći broj odredbi o obuci hrvatske vojske, učešću američkih generala u operativnom planiranju, organizovanju i vođenju predstojećih operacija, kao i na pružanju obaveštajne i logističke podrške u konačnom obračunu sa Srbima. Tim ugovorom je bilo precizirano (i zvanično verifikovano) i postavljanje američkih špijunskih letilica na ostrvu Brač, elektronskog prislušnog centra NATO na teritoriji Hrvatske upereno protiv Srba sa obe strane Drine, korišćenje aerodroma i luka na Jadranu i druga vojno – bezbednosna pitanja.

Usvajanje predmetnih ugovora, označilo je direktno angažovanje SAD u jačanju Hrvatske vojske u njenim pripremama za vojni obračun sa Srbima, i time jasno profilisalo Ameriku kao jednu od strana u ovom sukobu.

Na osnovu navedenih vojnih sporazuma, ubrzo su u Glavni stožer hrvatske vojske pristigli, sa svom pratećom opremom, renomirani penzionisani generali i visoki oficiri: Džon Galvin, bivši komandant američkih snaga u Evropi, Karl Vuno, bivši načelnik Generalštaba kopnene vojske SAD, Ričard Grifit, bivši pomoćnik komandanta američke vojske u Evropi za obaveštajna pitanja, Džejms Lindzi, bivši komandant specijalnih snaga SAD i ekspert za sukobe niskog inteziteta, Ed Sojster, bivši načelnik Vojnoobaveštajne službe, Sent Grozbi, bivši načelnik Vojne akademije u Fort Levenvortu, kao i drugi niži oficiri i službenici obaveštajnih agencija.

Pri američkoj ambasadi u Zagrebu formiran je „specijalni tim” za pružanje svih vrsta pomoći prijateljskoj zemlji (u ovom slučaju Hrvatskoj) sa ambasadorom Piterom Galbrajtom na čelu, dok je general Džon Svol, inače vojni savetnik državnog sekretara SAD, bio zadužen za koordinaciju između MPRI i vlade SAD.

Svi ovi postupci jasno ukazuju na sinhronizovano delovanje MPRI i administracije SAD, pri čemu je MPRI izvodio obuku, a vlada Amerike obezbeđivala naoružanje, opremu i pružala političku, diplomatsku, psihološko-propagandnu, medijsku, obaveštajno - bezbednosnu, logističku i druge vidove podrške i pomoći.

Prema vojno - obaveštajnim izvorima snaga UNPROFOR-a u Hrvatskoj, težište aktivnosti MPRI, bila je obuka hrvatskih oficira i komandi ranga brigade u taktičnim radnjama, organizaciji jedinica, njihovom sadejstvu, planiranju izvođenja borbenih i specijalnih operacija, korišćenje obaveštajnih, satelitskih i elektronskih podataka, kompjuterskoj simulaciji i dr. Zbog kratkoće vremena koje nije dozvoljavalo kompletno prestrukturiranje hrvatske vojske po američkom, odnosno NATO modelu, obuka je fokusirana na obučava-

Komarčević/Pejanović/Živojinović, Tehnologija primene fid - operacija u procesu...
nje višeg starešinskog kadra , komandi i štabova i osposobljavanje Prvog gardijskog korpusa sa osam elitnih brigada, organizovanih po NATO standardima i popunjeni dobro plaćenim profesionalcima. Kasniji događaji su potvrdili da su ove gardijske brigade predstavljale glavnu udarnu snagu za izvođenje munjevitih borbenih operacija podržanih teškom artiljerijom i vazduhoplovnom podrškom.

Uprkos dobro izvedenoj obuci, vojni eksperti s pravom upozoravaju da pomoć MPRI ne bi bila dovoljna za uspeh hrvatske vojske u operacijama „Bljesak” i „Oluja”, da nije bilo snažnog i koordiniranog delovanja i podrške SAD i NATO tim operacijama, pod pokroviteljstvom UN i EU. Koliki je stepen uključenosti SAD u navedenim operacijama, vidi se i po tome što su u periodu neposredno pred njihovo izvođenje, u okviru Glavnog stožera, postojali Američki centar za komandovanje, upravljanje i koordinaciju hrvatske vojske, organi za psihološko-propagandno delovanje i Centar za obradu obaveštajnih podataka o vojsci RSK, prikupljenih američkim satelitima i zloupotrebom posmatračkih i mirovnih misija OUN na terenu, koje su nesmetano, koristeći imunitet, špijunirale srpske snage i njihove položaje za odbranu, u korist SAD i Hrvatske.

Na osnovu do sada poznatih činjenica, vojni eksperti, izvlače zaključak da su američki generali i MPRI neposredno rukovodili akcijama „Bljesak” i „Oluja” i da su, pored oružanih snaga Hrvatske, i oni zapravo bili sukobljena strana u borbi protiv Srba. Neposredno pred početak operacije „Oluja” a u sklopu podrške hrvatskim ofanzivnim dejstvima, američki avioni su izveli bombardovanje srpskih položaja, radarskih sistema, centara veze i aerodroma, kao i onesposobljavanje srpskih komunikacijskih uređaja elektronskim putem čime je srpska strana dovedena u krajnje nepovoljan strateški položaj iz čega će proizaći odluka vojnog rukovodstva o povlačenju i neceleshodnosti prihvatanja oružane borbe sa suprotnim stranama koje su činile brojnije, tehnički opremljenije i savremeno naoružane NATO snage. U tim ofanzivnim dejstvima, hrvatske gardijske jedinice su predstavljale samo prvi borbeni ešalon, dok su sve druge bitne i odlučujuće operacije (vazduhoplovna i artiljerijska podrška, elektronsko i satelitsko obezbeđenje borbenih dejstava, komunikaciona, informatička, medijska, psihološko-propagandna i logistička podrška), pružale i neposredno izvodile snage SAD i NATO.

Detaljan opis navedenih operacija, kao i široka panorama njihove primene, može se pronaći u brojnim američkim časopisima i publikacijama u kojima vojni eksperti, stručnjaci za specijalne operacije i obaveštajni analitičari, iznose svoja stručna zapažanja koja nisu ostala bez odjeka u javnosti. Među njima posebno treba istaći Gregori Koplja, Jozefa Bodanskog, stručnjake za sukobe niskog inteziteta i nekonvencionalno ratovanje, dr Ronalda

Hadceta, direktora Centra za međunarodne studije Univerziteta „Sveti Tomas” u Hjustonu, Stiva Majera, bivšeg šefa odeljenja CIA za Balkan, Sare Flaunders, direktora Centra za međunarodnu akciju koja je prva obnarodovala ulogu Amerike u Strategiji sukoba niskog inteziteta u studiji „Balkanska tragedija: nepoznata uloga Pentagona, 1996”, Kis Vibsa, holandskog obaveštajnog stručnjaka, Džona Šindlera, bivšeg pripadnika vojnoobaveštajne službe DIA, i niza drugih eksperata i novinara (Bajdnerna, Maršala, Elznera, i dr.). U njihovim radovima, uključujući izvore na koje se oni pozivaju, detaljno je razobličena dugo skrivana istina o stvarnoj ulozi SAD i članica NATO u razbijanju Jugoslavije po modelu Sukoba niskog inteziteta, koji uključuju i FID operacije.

Na taj način su vrlo jasno osvetlili američku ulogu u pripremi, planiranju, organizaciji i izvođenju serije građanskih ratova na prostoru bivše Jugoslavije. U prilog tome nadovezuju se i nedavno objavljeni radovi nekolicine evropskih stručnjaka. Tako na primer, nemački autor Vili Vimer, u svojim radovima dokazuje da je NATO uz pomoć Nemačke, a kasnije i SAD, sve jugoslovenske ratove pripremio i odlučujuće uticao na njihov konačan ishod. Približno iste stavove sa njim deli penzionisani nemački general Hajnc Lokai u knjizi „Der Kosovo – Konflikt – Wege in einen vermeidbarem Krieg”. Gotovo identične stavove i zapažanja u vezi sa tim, iznosi bivši nemački admiral u NATO, Elmar Smeling u svojoj inspirativnoj i sa mnoštvo dokaza potkrepjenoj knjizi. Ulogu nemačke vlade u pripremanju rata u bivšoj Jugoslaviji izneo je i nemački ekspert tajne službe Erih Šmit – Enbum.

Pored Hrvatske, FID operacije u identičnoj ili elastično – prilagodljivoj formi, situaciji i prostoru, u okviru iste šeme, primenjene su u toku rata u BiH, na Kosmetu i u Makedoniji.

Iskustva i pouke iz razbijanja Jugoslavije i niza građanskih ratova na njenom prostoru, u kome je ona poslužila kao poligon za testiranje novih oblika primene „Operacija izvan oružane borbe”, američki stručnjaci su konceptualno obradili, analitički sredili, metodološki oblikovali i pretočili u zvaničnu doktrinarnu, strategijsku i borbena pravila svojih oružanih snaga

Literatura:

1. Avramov, Smilja; *Trilateralna komisija*, Veternik, Novi Sad, 1998.
2. Avramov Smilja (1997): *Postherojski rat Zapada protiv Jugoslavije*, Veternik – Idij, Novi Sad
3. Bergner, T. Džefri; *Novi svetski poredak, nove supersile*, Beletra, Beograd 1994.

4. Vilić, Dušan i Todorović, Boško; *Razbijanje Jugoslavije*, Književne novine, Beograd, 1995.
5. Vilić, Dušan i Todorović, Boško; *Krize – Izazivanje i upravljanje krizama*, Grafomark, Beograd, 1997.
6. Radojčić Mirjana (2002): *Interesi versus moral u politici (na primeru razbijanja Jugoslavije i projekta globalizacije)*, Filozofija i društvo br IX –XX, Beograd.
7. Radinović Radovan (2004): *Laži o sarajevskom ratištu*, Svet knjige, Beograd.
8. Mirković Todor (1995): *Američka strategija posle „Hladnog rata”*, Vojno delo, br. 4-5, Beograd.
9. Zeljković Zdravko (2005): *Operacije drugačije od ratnih – oblik ugrožavanja bezbednosti malih zemalja*, Vojno delo, br.2, Beograd.
10. Petković Milan (1998): *Koncepcija globalne diverzije*, Kalekom, Beograd.
11. Vudvord Suzan /1997): *Balkanska tragedija*, Filip Višnjić, Beograd.
12. Mirković, Todor; *Strategije i doktrine velikih sila*, VINC, Beograd, 2005.
13. Pavlović, Milorad i Popović, Novak; *Secesija u režiji velikih sila*, Institut za političke studije, Beograd, 1996.

Summary: After nestankasa international scene nearly 20 multinational and viševerških States constituting subire uređenena federal principui svesubile internationally recognized, many theorists sucrose perception tihojova different prisms, presented expert scientific javnostidva pristupaovom problem. According to some, the disappearance navedenihdržava jeuslovljen unutrašnjimurušavanjem their socio-political order, while others argue tezudasu one, however, simultaneous broken delovanjemunutrašnjih ispoljašnjih činilacaito Nabaza matricai different forms remanded defined konkretnimegeostarteškim and geopolitical interests SADivodećih državaEU. Stogase, can not, generalized observe their disappearance, but toimplicira potrebudase svakislučaj observers analyzed individually.

In this paper, the authors, naosnovu available sources, saznanjai experience, in an argumentative way, the present Yugoslav crisis tezudaje primarnorezultat iturbolentnih determinants of internal factors, and provides an escalation krizeuhaos ibeznađe civil war, based naetničkomi religious conflict, proizvoduplitanja external factors, the fi rst reduSADi Germany. In other words, Yugoslavia, early nineties, smashed and the American **strategy of low intensity conflict**, ukojojsu dominant uloguimali obliciiili methods demonstrated krotzsv. „**FID operations**”.

Key words: Breaking the SFRY, Strategy for Conflict niskogintenziteta, recipes FID operations, tajneakcije ispecijalne operations straneu conflict, private military companies.